

אמונת חיים

גליון שבועי לתורה וחסידות שע"י מוסדות קראלי בארה"ק

גליון כד ♦ חג הפסח תשעג

ערב שב"ק צו ♦ שבת הגדול

דברות קודש כ"ק מרן רבינו שליט"א

יודבר ה' אל משה לאמר, צו את אהרן ואת בניו לאמר, זאת תורת העולה וגו'.

המפרשים האריכו לפרש לשון "צו" האמור כאן דהיה יכול לומר "דבר" וכו' ולמה נקט לשון "צו" וגם מה שכתב זאת תורת העולה וגו', מה הוא לשון תורת העולה, וגם להלן, (בפסוק ז') כתב ובזאת תורת המנחה וגו' וכן בפסוק (ח') כתב זאת תורת החטאת וכן כ' חזאת תורת האשם וכן כ' חזאת תורת זבח השלמים, והדבר צריך עיון למה כתוב בהם "תורת", והלא כל המצות הם תורת ה'.

והנה בעל הטורים כתב כאן על הפסוק זאת תורת העולה הוא העולה וגו' לומר שכל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה, שהקרבנות נקראים אשה והתורה נקראת אש, שנאמר הלא כל דברי כאש, וגם כתוב רמז מימינו אש דת למו, שהוא אותיות תלמוד, והקרבנות נקראים לחם את קרבני לחמי והתורה נקראת לחם דכתיב לכו לחמי בלחמי, לומר כשם שאי אפשר לעולם בלא לחם כן אי אפשר לעולם בלא תורה עכ"ל.

והנה הגמ' מסכת (מנחות דף ק"י) איתא אמר ריש לקיש מה דכתיב (ויקרא ז') זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמילואים ולזבח השלמים, (ולא כתיב חזאת החוקה) לומר שכל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה ומנחה וחטאת ואשם, אמר רבא האי לעולה למנחה [כלומר לפי דבריך היה לו לומר כן] עולה ומנחה מבעי ליה, דלהוי משמע זאת התורה היא עולה ומנחה וכו', אלא מר רבה כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא מנחה ולא חטאת ולא אשם, דהכי משמע זאת התורה לעולה כלומר במקום העולה וכמו שמילת 'לכם' הוא במשמע בשבילכם כלומר שהתורה מכפר עוונתינו, אמר ר' יצחק מ"ד זאת תורת האשם לומר שכל העוסק בתורת חטאת, כאילו הוא הקריב חטאת וכל העוסק בתורת אשם, הוא כאילו הקריב אשם עכ"ל.

ולפי זה מתורץ היטב למה הקדים להם הלשון "זאת תורת" דהוי ליה לומר "ואם חטאת קרבנו", או עולה קרבנו וכו' אלא לומר שהכתוב לדרשה קאמר, שהלימוד בתורת הקרבנות הוי כאילו הוא מקריבן.

ולכאורה צריך עיון בזה דמה הכוונה כאילו הקריב, וגם אמר שכל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה וכו', דאם נאמר כפשוטו שכל העוסק בתורה לא צריך קרבן להביא, אם כן בטלה תורת הקרבנות, דלפי זה מי שחייב קרבן יהיה יכול לפטור את עצמו בלימוד התורה ובפרט בלימוד תורת הקרבנות, ולא יצטרך להביא קרבנות בפועל ממש.

ואם נגיד שהכוונה הוא בזמן שאין קרבנות וכמו בזמן הזה שאין לנו מקדש ולא כהן גדול ואין שום עבודת קרבנות, מכיון שנחרב בית המקדש וגם אין קרבן פסח, וכאן אמרו שאם אדם עוסק בתורה ובפרט בתורת הקרבן, שאם נתחייב בהם הוא נפטר מלהביא קרבן לעתיד לבוא, שיבנה בית המקדש ונקריב הקרבנות כולם וכמו שכתובים הם בתורה, והאדם שנתחייב בקרבן לא יצטרך להשלים הקרבנות, מכיון שלמ"ד הלימוד של דיני הקרבנות, אבל אי אפשר לומר כן לכאורה, מכיון שהוא נגד גמרא מפורשת במסכת (שבת יב) שכתוב שם לא יקרא אדם בספר וילמד או יתפלל לפני אור הנר,

דברי אלוקים חיים

זאת תורת העולה היא העולה. ואחז"ל (סוף מנחות) כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה, וכתבי ג"כ הוא העולה, ומשני הש"ס כאן בזמן שביהמ"ק קיים, כאן בזמן שאין בהמ"ק קיים, והנה קשה לכאורה דפסוק אחד יאמר דבר והיפוכו, אמנם נראה שאם האדם עוסק בתורת העולה ע"ד שאם היה ביהמ"ק קיים הי' מקריב הקרבן לזה, ודאי התורה היא לו כאילו הקריב הקרבן. (אך פרי תבואה)

לא תאפה חמץ חלקם נתתי אותם מאשי קודש קדשים הוא כחטאת וכאשם. נ"ל דאיתא בכתבי האר"י זלה"ה הנזרה ממשהו חמץ מובטח לו שלא יחטא כל השנה, ע"כ צריך האדם לשמור עצמו בכל מה דאפשר, ולכן נקרא מצה שמורה זה א"א לאדם שיזרזר ממנו כ"א הקב"ה ישלח מלאכים ממונים על השמירה וישמרו אותו, ח"פ לא תאפה חמץ, חלקם לשון חלק בלי שום נדנד חמץ נתתי אותה מאשי, דהיינו שאשלח לך מלאכים שישמרו אותך, שמלאכים נקראים אישי.

(אור לשמים)

והרים את הדשן וגו'. דשן, הוא דבר של מה בכך. ושמו אצל המזבח, כי אשר יבוא דבר הרשות לידו, יאמר מה בכך כי מבטל מתורה ותפילה, כידוע ממאמרו של הרה"ק מוהרמ"מ זצוק"ל מרימאנוב, שאמר שאין בעולם רשות, רק או מצוה או עבירה, וכפירוש הבעש"ט ז"ל עה"פ (תהלים לב, ב) אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עוון, היינו אשרי לאדם אשר הוא לו לעוון, באם עברה עליו רגע ולא חשב בה' ובתורתו.

(נועם מגדים)

והרים את הדשן אשר תאכל האש. השאיפה למותרות מרחיקה את האדם מתורה הקרויה אש, ולפיכך שומה עליו להתרחק מכל דברים המדושנים שהם בגדר מותרות "והרים את הדשן" שירים ממנו את הדשן היינו התאוות המותרות. "אשר תאכל האש" שדברים אלו מכלים את התורה שבקרבן, ומרחקת אותו ממנה.

(באר מים חיים)

ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים אין לו לאדם להיות שקוע במחשבת חטאיו ובגידותיו "ופשט את בגדיו" אלא מתחילה יקיים "ועשה טוב" וישתדל להוסיף מצוות ומעשים טובים "ולבש בגדים אחרים" ואח"כ יהי' סור מרע מאליו, שבעשיית הטוב יסור הרע. (תורת אבות)

והנותר בבשר ובלחם באש תשרופו. כלפי פתויי היצר לאדם שימשך אחרי המותרות, להשיג דברים גשמיים, "והנותר בבשר ובלחם" התשובה היא שיעסוק בתורה הקרויה, ובכך יעלה בידו להתגבר על תאוותיו, "באש תשרופו" באש התורה ניתן לשרוף את התאוות המותרות

(תפארת בנים)

טעם קריאת שם שבת הגדול. דהנה מצינו במדרש שמשא רבינו ע"ה אמר לפרעה, שלא יתכן שיעבד העבד כל שבעת ימי שבתא, מבלי שינוח ביום אחד בשבוע. ואמר ליה פרעה בחור לך יום אחד בשבוע שינוחו ממלאכתם ובחר ביומא דשבת"א ע"כ, והנה כי כן נמצא שבכל השבתות אשר שבתו עד אז, היה להם למנוחה ושינה מעבודת הפרך ולא היו ניעורים אלא לזמן קט"ו, אמנם בעזור לחדש מגודל אהבת הנס לא נתנו לעפעפיהם תנומה כל משך יום השבת על דרך מאמר הקרא (קהלת ה' יא) והשבט לעשי"ה, איננו מניח לו לישון, נמצא כי זה השב"ת היה גדול וארוך בזמנו בעיני בני ישראל מכל השבתות. (חוקי חיים – כ"ק אדמו"ר ז"ע משומרי אמונים)

יועיל לו בזה שילמוד את ההלכות, אלא שהוא יצטרך להקריב הקרבן חטאת, בבוא העת כשיבנה בית המקדש לכפרת עוונות, ובפשטות גם אפשר לומר שהכונה הוא רק בלימוד לשמה באהבה ויראה, שרק לימוד כזה יועיל וכמ"ש האור החיים הק' דרך לימוד לשמה מציל את האדם מחטא ולא לימוד שלא לשמה, ולכן מחמת עניויות של ר"י בן אלישע לא החשיב את עצמו שהוא לומד לשמה, שיש בזה הרבה אופנים ודרגות מה הוא נקרא לשמה, ולכן אמר שהוא יביא קרבן בבוא העת בביהמ"ק ודו"ק.

~ ~ ~

ונחזור כעת לתרץ מה שכתוב לשון צו את אהרן ובניו וגו' ונקדים דברי קודשו של הרבי ר' אלימלך זי"ע בספרו הק' נועם אלימלך שכתב בפרשת תצוה, לפרש הלשון של ואתה תצוה, באדם הרוצה להוכיח בני אדם צריך להיות קדוש וטהור ואז לא ישא עליו חטא, אבל באם הוא לא עם כל אופניו בקדושה ובטהרה, אז בלתי אפשרי שתוכחתו יעלה כהוגן, שאף אם יצוה לבני אדם לטוב וגם אם יעשו על פיו, לא יכול להגיע לשלימות שיכול לבוא להתפאר בלבו שמעלותיו הוא גדולה שזיכה את חבירו במצות השם, זה תועבת ה' כל גבה לב, וגם זה האדם ששמע לקולו, גם כן יבוא להתפאר במעשה הטוב שעושה בפני בני אדם ולא יעשה המצות

בשלימות לכבוד השי"ת רק שיבוא לו פניו בלבבו, זה הוא מחמת שזה המצוה לו שהביאו לעשות הטוב אין הוא שלם בצדקו, אבל אם הצדיק השלם יוכיח לאדם ועושה האדם כמצותו אז לא יגבה לבו לשום פניה אחרת, לא הוא ולא העושה על פיו רק שניהם כאחד הם טובים ויעשו רק לכבוד השם יתברך, זה שאמר ה' "ואתה תצוה" דהיינו משה הצדיק, שאז תפעל שלא תבואו לשום פניות לא אתה ולא הם, זה ויקחו אליך שמן זית זך ע"כ.

ולפי זה אפשר לומר גם כן כאן שאמר ה' יתברך למשה "צו" את אהרן ובניו לאמר ואז יהיו תורת העולה ותורה החטאת וכו' ויהיו עולים לכפר וגם בזמן שאין בית המקדש קיים, יהיו כפרה לישראל ויתקיים ונשלמה פרים שפתינו ויהיה מכפר העיסוק והלימוד בפרשיות הקרבנות, מכיון שמשם רבנו הוא המצוה, וכדברי רבינו הק' בנועם אלימלך הנ"ל.

~ ~ ~

וגם אפשר לומר בדרך אפשר כי לשון צו הוא מלשון צוותא חדא, ובא הפסוק לומר למשה שאתה תצוה ותעשה צוותא חדא מאהרן ובניו הצדיקים, ובכן אם יש אחדות בין הצדיקים, אז יהיה זאת העולה ותורת העולה והחטאת יכפרו לכלל ישראל.

~ ~ ~

וגם יש לרמז "שאהרן" מרומז לצדיק, "ובניו" מרמזים לכלל ישראל שנקראו בניו, לצדיק המלמד אותם תורה ויר"ש לעם השם, וכמו שאמרו חז"ל שכל המלמד תורה לחבירו הוא כאילו יולדו, וכמו שקרא אלישע הנביא לרבו אליהו הנביא, אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, ולזה יצוה כאן ה' למשה שיעשה צוותא חדא, לבין אהרן המלמד לבניו המתלמידים, ואז יהיה זאת תורת העולם וכו' ויהיה שלימות וכמ"ש הנועם אלימלך הנ"ל.

ולכן עלינו מוטל להיות עוסק בתורה ובמצות בבחינת תורה לשמה ואז יהיה התורה שנלמד בקדושה וטהרה, עולה לנו כאילו הקרבנו הקרבנות ויתכפר כל עוונותינו, כי זאת התורה לעולה ולחטאת וגו' שכל העוסק בתורת הקרבנות ויתבונן בהם, וכמו שהזכרנו מדברי הרבינו בחיי, וגם לעורר את עצמינו להיות בצוותא חדא באהבת ישראל ובפרט חברים מקשיבים יחד, ולהיות קשור לצדיקי אמת כדרך החסידות שהיא דרך הקודש, מאז מתן תורה, חכה הבעש"ט ותלמידיו הק', להחזיר עטרה ליושנה ובדרכם נלך עד ביאת הגואל צדק, ויתקיים מה שכתב הדגל מחנה אפרים, על הפסוק ובני ישראל יוצאים ביד רמה, והמתרגם תירגם בר"ש גליא, שזה מרומז על גילוי תורת האר"ל ותורת הבעש"ט, ויהיה רצון שנזכה בקרוב לזה ושהחודש ניסן הזה יהיה סוף לצרותינו ותחילה וראש בפדיון נפשינו, ע"י משיח צדקינו ברחמים וחסדים מגולים, אמן.

דחיישין שמא יטה את הנר להביא שמן אל פי הפתילה כדי שידלק יפה ונמצא מבעיר בשבת, אמר רבי ישמעאל בן אלישע, אני אקרא ולא אטה, פעם קרא וביקש להטות אמר אז רבי ישמעאל בן אלישע כמה גדולים דברי חכמים, שהיו אומרים לא יקרא לאור הנר, רבי נתן אומר שלא כך היה המעשה אצל ר"י בן אלישע, אלא שבאמת קרא והטה וכתב על פנקסו, "אני ישמעאל בן אלישע קריתי והטיתי נר בשבת, ולכשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמינה, ע"כ.

ועכשיו נחזי אנו דמי נימא שהלימוד בתורת החטאת, הוא כאילו הקריב חטאת ממש, היה יכול ר"י בן אלישע לפטור את עצמו בעסק התורה של זה החטא, וכן הוא גמרא מפורשת במס' יומא (ה). שמי שאוכל חלב בזמן הזה שאין לנו קרבנות, שצריך הוא שיכתוב לו שאם יבנה בית המקדש בימיו שיביא אז קרבן חטאת על שגגותו שאכל חלב, ששמע בפירוש שבזמן שאין לנו קרבנות, שצריך הוא שיכתוב לו שאם יבנה בית המקדש בימיו, שיביא אז קרבן חטאת על שגגותו שאכל חלב, ששמע בפירוש שבזמן שאין מקדש, אין לו שום תקנה ואפילו לא בדברי תורה, ולפי זה גם מש"כ במסכת מגילה (לא). שאמר ה' לאברהם אבינו שאף שאין בית המקדש כבר תיקן ה' לישראל סדר הקרבנות, שכל זמן שקוראין בהן, מעלה אני עליהן כאילו הם מקריבין לפני קרבן ומוחל אני על כל עונותיהם, וצריכים להבין איך זה שייך לפי הגמרא דמסכת שבת הנ"ל.

אלא ע"כ צריכין לומר דאין הכוונה שהוא כאילו הקריב ממש, אלא הכוונה הוא שזכות גדול הוא מאוד הלימוד בתורת הקרבנות בזכות ההקרה בעצמו, אבל הוא מחויב עוד הקרבת החטאת בבוא העת, שאפשר להביא ולא נפטר בזה אף ע"י הלימוד, וגם כך אפשר לומר מה שכ' בגמרא דמגילה הנ"ל.

ויש שמתרצים שאין הכי נמי שמי שלומד תורת הקרבנות הוא כמו שהקריב, אבל זה רק בגדר של חטאת כחושה, אבל הוא רצה שתהיה חטאת שמינה, שזה צריך להביא בפועל הקרבן שהוא חייב. וגם יש אומרים שלא מכפר הלימוד בתורת החטאת, מכיון שלא מגיע לכהן אכילה בלימוד תורת החטאת, שרק ע"י אכילת הכהן ומתכפרים הבעלים.

~ ~ ~

ולענ"ד אפשר לתרץ על פי מה שכתב הרבינו בחיי בפרשה זו, דלא די באמירה בלבד, אלא שצריך לבאר גם פרטי דין הקרבן, וגם הענין הוא שיתבונן בביאור הפרשה אלא איזה ענין היא רומזת כי מתוך כך יתגלו עניי שכלו ויבינו נפלאות מתורת הקרבנות, ובזה ישתדל יותר בקיום התורה והמצוות ואז יהיו עונותיו נמחלין לו כאילו הקריב קרבן, כי אין לומר שתהיה הכוונה, במה שאמר שהלימוד בזה הוא כמו שהוא הקריב קרבן, בזה שיהגה ויגרוס רק הלשון של הפרשה, מבלי שיתבונן בהם (וכן פירש הרבינו בחיי מה שאמרו חז"ל שכל האומר תפלה לדוד בכל יום, שהוא מובטח לו שהוא בן העולם הבא, שהכוונה הוא שמתוך שיתבונן בפסוקים האלו, ועל מה הם ירמזו, ואז יכיר נפלאות ה' ויתחזק לבו באמונה בשם יתברך ועבודתו ובזה יירש חיי העולם הבא.

ולפי זה אפשר לנו להסביר מה שאמר ר' ישמעאל בן אלישע שכתב בפנקסו לכשיבנה בית המקדש יביא חטאת שמינה, כי חשש בזה שהאמירה שלו ולימוד בפרשת הקרבנות לא יועיל שחשש לנפשו, מי יודע אם הוא מכין ועוסק בה כראוי, שיכופר לו לפי מה שכתב הרבינו בחיי הנ"ל.

~ ~ ~

וגם יש להוסיף שמחמת ענוותנותו של ר"י בן אלישע חשש לזה, וגם לפי מה שכתוב שם בגמרא מס' שבת שר"י בן אלישע לא נהג כבוד בעצמו ולא החשיב את עצמו כאדם חשוב ולא חשש על כבודו ולכן הטה בעצמו הנר ובא לזילזול שבת, משא"כ אדם חשוב אין חשש שהוא יטה בשבת ולכן לאדם חשוב מותר ללמוד לאור הנר (ע"ש בגמרא) ולפי זה אפשר לומר שר"י בן אלישע לא החזיק בעצמו שהוא עושה ככל התנאי שכתב הרבינו בחיי, ולכן אמר שלא

לזכר עולם יהיה צדיק
רביה"ז השומר אמונים זי"ע
רבי אהרן בן רבי שמואל יעקב
מנ"כ בהר הזיתים
נלב"ע ביום וניסן

לזכר עולם יהיה צדיק
רביה"ק אברהם חיים זי"ע
בן רביה"ק אהרן זי"ע
משומרי אמונים
נלב"ע ביום האלול תשעב

לעילוי נשמת
הרה"צ ישראל צבי רוט זצ"ל
בן הרה"ח מרדכי זצ"ל
מנערגעטש - בני ברק
נלב"ע ביום כט אדר

בינה לעיתים

◇ ליל הסדר ◇

לא היה נגאל. והיה מתעבב שם ונכנס לשער הנו"ן ולא יוצא משם לעולם.

(יפה נוף)

ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל.

וצ"ב כפל לשון אשר פסח על בתי בני ישראל "ואת בתינו הציל". והנראה על פי מה שאמרו חז"ל שהמצרים היו מוליכים את בכוריהם לבתי בני ישראל, כדי להצילם מן המכה, אך מאומה לא הואיל להם, כי מתו גם בהיותם שם, זה שאמר הכתוב, אשר פסח על בתי בני ישראל אלו הבתים שהיו בהם רק ישראלים, ועליהם פסח המשחית לגמרי, ואת בתינו כלומר גם באותם בתים שהיו בהם בכורי מצרים, ולתוכם נכנס המשחית כדי להרוג את הבכורים המצריים, גם שם "הציל" הקב"ה את בכורי ישראל.

(דובר שלום)

כידוע לך בני, עיקר יציאת מצרים הוא, מבחינת הדעת אשר הוא בגלות, זה עיקר מצרים מיצר ים הגלות, זה רחמנות גדולה על הנשמה הקדושה ובליל פסח הראשון, הקדוש ברוך הוא מרחם על נפשות ישראל להוציאם מגלות, הדעת להשפיע להם שכל דקדושה וכל גאולת הנפש של כללות השנה תלוי כמעט בזו הלילה, שמקבלים ישראל הקדושים מוחין גדולות.

(אגרות שומרי אמונים, ט)

בגלות, ובחג הזה בא להם בחינת הדעת, וכמו כן לדורות, זה הרמז בסימן מוציא מצה, היינו כמו מצא אבידה הנ"ל, שימצא האדם מה שנאבד מאיתו.

(חסד לאברהם)

ימים אלו יקרי הערך, שעה ליום יחשב (שו"ת אבני נזר או"ח סי' של"ו)

לנו לא פסח, ולא קדשים, ולא תרומה, ולא מעשר שני, רק מצוות משנה לשנה, ואם גם היא לא הועילה בידינו בשלימות. הייטב בעיני ה' חלילה וחלילה.

(חתם סופר)

ושאינו יודע לשאול את פתח לו.

פירש שאינו יודע, דמי שמחזיק עצמו ויודע שהוא אינו כלום אז א-ת פתח לו השערים בשמים מא' ועד ת'.

(דברי חיים)

חסל סידור פסח וכו',

שמעתי מפי מורי ז"ל (החידושי הרי"ם) על שקורין ליל פסח סדר, וכן אומרים חסל סידור פסח, לרמז למה שאמר המהר"ל ז"ל שכמו שיש סדר לטבע כן יש סדר מיוחד לנסים ונפלאות.

(שפת אמת)

רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם וכו'.

והנראה דהנה ישראל היו במצרים רד"ו שנים ואינא (פדר"א מ"ז) שנחשב גם חמש שנים קודם שירד יעקב למצרים היינו משעה שנולדו מנשה ואפרים נמצא רט"ו שנה שישראל היו חייבים להיות במצרים ת"ל שנה. אבל הואיל ושעבדו אותם גם בלילות כדכתיב "ורא את ענינו" זו פרישות דרך ארץ והדין הוא (קדושין ט"ו). עבד עברי אינו עובד בלילה מדכתיב "כי טוב לו עמך" לכן נחשבו גם הלילות ועולה למספר ת"ל, כי שני פעמים רט"ו הם ת"ל. אבל עבד כנעני עובד ביום ובלילה דכתיב "והיו לכם לאחזה" שמותר לשעבדו בלילה, א"כ אם ישראל במצרים היה להם דין עבד כנעני ממילא אין הלילות נחשבים ויצאו קודם הזמן. והו שאלת הרשע הלא יש לכם דין נכרי אם כן "מה העבודה הזאת" היכן הוא העבודה שאתם חייבים עדיין לעבוד שיצאתם קודם הזמן, והלילות לא השלימו דכתיב "לכם" שמותר לשעבד אתכם בלילה, ועל זה אמר בעל ההגדה לכם ולא לו, דהיינו שהרשע אומר דישארלם הם בגדר "לכם" היינו עבד כנעני שנאמר בו והיו "לכם" לאחזה, "ולא לו" שהם אינם בגדר עבד עברי שנאמר בו כי טוב לו עמך, ולפי שהוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר, שלפי דעתו יש לו דין עבד כנעני לכן אילו היה שם

◇ גודל קדושת ימי החג ◇

שבכל שנה מתעורר אור ההוא שהיה במצרים כמ"ש והי' אמונת עתיך דקאי על המועדים חוסן ישועות היינו שבכל שנה בימי הפסח היא חוסן הישועות שהיו בעת ההוא.

(פנים יפות)

ובחג הזה מתעורר הנס כמו בעת יציאת מצרים, והנה ביציאת מצרים היה הדעת

◇ אכילת מצה ◇

בחדש האביב, בזכות המצה שאוכלים בחדש ניסן בפסח.

(דברי יחזקאל)

מצות עשה של אכילת מצה,

משומרת בליל פסח, היא יחידה שנשארת לנו מכל מצוות אכילה שבכל התורה, אין

◇ סדר הגדה ◇

כל ימי חיך להביא לימות המשיח.

כי כשמספרים ביציאת מצרים ומאמינים שעשה הקב"ה נסים, וכיון שהיה כן בוודאי עתיד להיות גם כן נסים גדולים, על ידי זה הוא התקרבות המשיח, וזהו להביא לימות המשיח.

(נופת צופים)

חכם מה הוא אומר וכו'.

ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח וכו'. כתב בשם אביו זי"ע, שהשי"ת נתן כח בזה הלילה, לכן צריך האב להשיבו תשובה ראויה ונכונה בכדי שתקבע תשובה הזאת בלב הבן תמיד.

(מהר"ד מבעלזא)

עקיבא ור' טרפון.

וי"ל דאבותיהם של תנאים אלו לא נשתעבדו במצרים משום שר' אליעזר ור' אלעזר בן עזריה ור' טרפון כהנים היו, ור' יהושע היה לוי ושבט לוי הרי לא נשתעבדו, ור' עקיבא היה ממשפחת גרים, והו החידוש כאן דעל אף שאבותיהם לא נשתעבדו במצרים, מכל מקום הרבו לספר ביציאת מצרים, ורמז לזה "וכל" המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, וכ"ל ר"ת וגרים כהנים ליום אפי' שלא נשתעבדו ובכל זה מרבה לספר הרי זה משובח.

(שמחת הרגל)

מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.

ויל"פ הסמיכות דלכאורה קשה למה אין מברכין על ההגדה דהוא מצות עשה ככל המצות כדכתיב והגדת לבנך, ונראה לתרץ כיון דהוי מצוה שאין לה קצבה אין מברכין עליה, כדאי' סברא זו (במג"א או"ח הל' תפילה) לגבי תפילה דלכך אין מברכין עליה משום דלית ליה קצבה כדאמרין בגמ' (ברכות כ"א). הלוואי שיתפלל אדם כל היום, ובזה יובן הסמיכות מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים וא"כ שהוא מצוה למה אין מברכין עליה, לז"א שכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, א"כ הוי מצוה שאין לה קצבה דאין מברכין עליה.

(דברי מהרי"א)

בפסח שזהו זמן הגאולה, צריך כל אחד ואחד לראות ולהשתדל, שהוא לא יהיה המונע את גאולת הכלל על ידי מעשיו.

(חידושי הרי"ם)

זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים ולא אמר זכור את היום אשר יצאת ממצרים אלא שבכל שנה ושנה הוא היום הזה ממש שיצאנו ממצרים והענין הוא

היום אתם יוצאים בחדש האביב.

איתא בזה"ק דבזכות מה שישאר אוכלים מצות בפסח ניצלין בדין בראש השנה, ויש לרמז זאת בפסוק הזה, היום, נקרא ראש השנה כמ"ש, וז"ש היום אתם יוצאים, בראש השנה אתם יוצאים בדין,

לובשין הקיטל בליל פסח,

כי ישראל נגאלו ממצרים בשביל שלא שינו שמם לשונם ולבושם, והקיטל הוא מלבוש שאין הגויים לובשים מלבוש כמוהו, ע"כ מראים בלבישתו שבזכות זה נגאלו.

(אמרי פנחס)

כל דכפין ייתי.

עליו כל הטובות, "ויכול", ויהיה לו מה לאכול, שיהיה לו פרנסה בריווח, "כל דצריך", דברים הצריכים "ייתי" עליו ויהיה לו, ואף על פי שאינו כדאי, לזה אמר "ויפסח", וידלג לאדם כמו במצרים, שאף שלא היו ראויים, כתיב ופסחתי עליכם וכו' (זרע קודש)

◇ שביעי של פסח ◇

כשנכנסו המצרים בתוך הים בקשו מלאכי השרת לומר שירה, אמר להם הקב"ה, מעשי ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה,

ולכאורה קשה דהיה לו לומר, מעשי ידי נטבעים בים. ואפ"ל דהנה בסנחריב בקרא ויהי בחצי הלילה ויגל אתנם וכו', ואיתא בזה"ק שהקב"ה פתח אזנם של סנחריב וחילותיו ושמעו שירת המלאכים, ומרוב מתיקותם מתו עיי"ש. ואפ"ל דכאן גם כן "ביקשו המלאכים לומר שירה" דהיינו שרצו שהקב"ה יגלה אזנם וע"י השירה שישמעו ימותו כמו בסנחריב, אמר להם הקב"ה מעשי ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה, דהיינו שהמצריים הרי טבעו את ילדי ישראל בנילוס, וע"כ אני רוצה לשלם להם מידה כנגד מידה ולטובעם בים ואתם רוצים לומר שירה, ואתי שפיר דהלשון מעשי ידי טובעין קאי על המצריים שטבעו את זכרי ישראל בנילוס.

(הרה"ק ר' שמעלקא מניקלשבורג זי"ע)

במדרש הים ראה וינוס מה ראה ברייתא דר' ישמעאל ראה.

והיא פלאי, ונראה לפרש דהנה איתא בתנא דבי ר' ישמעאל אמר הקב"ה אלמלא לא העליתי את ישראל ממצרים רק בשביל שאינם מטמאים בשרצים דיו ותמוה. ובדרוש שמואל כתב דאיתא בירושלמי (ברכות י"ג) כשחוטאין הבריות מביט הקב"ה בשקצים ורמשים ואומר מה אלו שאין צורך בהם אנו מקיימים אלו שיש צורך בהם על אחת כמה וכמה ע"כ, הוה אין שייך לומר כ"א נגד ישראל שאין אוכלים שקצים ורמשים א"כ אין צורך בהם, משא"כ נגד אומות העולם שאוכלים אותם א"כ יש צורך בהם, וידוע דהשר של מצריים טען הללו והללו עובדי ע"ז אלא שהביט הקב"ה בשרצים וישראל שלא אכלום והווי שלא לצורך ומהם למד הקב"ה זכות לישראל

בק"ו, משא"כ למצריים שאכלו שקצים ורמשים לכן לא יכלו לומר עליהם ק"ו זה ולכן סוס ורוכבו רמה בים. וז"ש המדרש הים ראה וינוס מה ראה ברייתא דר' ישמעאל ראה, היינו התנא דבי ר' ישמעאל הנ"ל שאלמלא לא העליתי את ישראל ממצרים אלא מפני שאין מטמאים בשרצים דיו ולכן שפיר נקרא הים ונתבטל הטענה מה בין אלו לאלו כנ"ל.

(פנינים יקרים)

ותען להם מרים שירו לה' כי גאה גאה

וצ"ב מפני מה אמרו מרים עם הנשים דייקא פסוק זה, ונראה לפרש שכל תכלית יציאת מצרים היה כדי שיקבלו ישראל את התורה, ואיתא בגמ' (ברכות ז.) נשים במאי קא זכיין באקריוי בנייהו לבי כנישתא ובאתנווי גברייהו בי רבנן, ולכאורה יקשה מנלן שהגורם והמסייע לדבר נחשב כאילו עשאו בעצמו, אך יש ללמוד מקריעת ים סוף אשר סוס ורוכבו רמה בים, וקשה אם אדם חטא בהמה מה חטאה ועכ"פ מפני שהיה גורם ומסייע, ומידה טובה מרובה ממידת פורעניות, וא"כ שפיר יש להם לנשים שכר מלימוד התורה מפני שהם מסייעים לבעליהם לעסוק בתורה וזה שאמרה מרים לנשים שירו לה' כי גאה גאה, וכי תינא מה שייכות יש לנשים עם הנס שלא נעשה אלא כדי שיקבלו את התורה, לזה אמרה סוס ורוכבו רמה בים ומשם חזינו דהגורם ומסייע מקבל שכר כאילו עשהו בעצמו.

(בית יצחק)

כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים

וידוע הקושיא למה הסוסים אשמים בזה שהמצרים עינו את היהודים. ומתמצים את זה כך, שכל מי שמתחבר לאדם רע נהיה מושפע ממנו. ועל זה אנו מבקשים כל יום ותצילנו מחבר רע משכן רע, ואגב מפגע רע, זה כבר העונש בעצמו. אבל בכל אופן הסוסים הלכו עם המצריים יד ביד להכות

את היהודים, אבל אם תאמרו במה הם אשמים שהם עשו כרצון בעליו, אלא אנו יודעים שכל אדם וכל יצור כל אחד מכיר את א' שטעטעלע שלו, (כלומר: כל אחד בדברים שלו יודע להסתדר טוב) ובכמה מקומות מצינו שהסוסים וכדו' ידעו להבחין אם כדאי להם ללכת או לא, כלומר לעשות רצון בעליהם. הבו נזכר בבלעם בן בעור שסוסו ראה את המלאך עומד לפניו עם חרבו שלופה לכיוונו, עצר הסוס ולא רצה ללכת, כי הבין שכאן לא כדאי ללכת, ועוד יוצא בזה שהסוסים היתה להם אישהו ברירה, אבל הם כן הלכו כי סוסים הרי אוהבים מלחמה אז בזה שהלכו יד ביד להכות את היהודים. מגיע גם להם לטבוע כמו חבריהם המצריים. ואם בסוסים עסקינן אז מסופר על אדם אחד שהתענה תענית דיבור במשך ארבעים יום, ובסיומום צפה שאליהו הנביא יתגלה אליו, אך לאכזבתו לא כך היה. ניגש אותו חסיד לרבי ישראל מרח"ן זצ"ל, שכידוע משום כבוד התורה נהג בגנוני מלכות, והיה לו בית מפואר, משרתים, סוסים אבירים. אמרו עליו שהיה לו נעליים מזהב, אך בלי סוליות. כלומר כלפי חוץ נהג בגנוני מלכות – אך בתוכו נהג בשפלות ובענוה. כשראה אותו חסיד את הדר המלכות, חשב לעצמו איך אפשר לעבוד את הקב"ה בצורה כזה... כשיצא האדמו"ר מביתו ניגש אל המרכבה שהיתה רתומה לארבעה סוסים אבירים, והתחיל ללסוף אותם, אותו חסיד לא היה יכול לעבור על כך בשתיקה, ניגש לאדמו"ר ושאלו: איזו עבודת ה' יש בליטופו של סוס? ענה לו האדמו"ר: וכי זה נראה לך סוס רגיל! הסוס הזה כבר ארבעים יום בתענית דיבור. בכך רצה לרמוז לו האדמו"ר ששתיקה היא מעלה עצומה אך היא צריכה להיות לשם שמים, גם לשתוק צריך לדעת איך.

◇ והיה אמונת עתיך חוסן ישועה ◇

ימים) ויהי ממחרת נסע משם הרה"ק, ובעל האכסניא סיפר בביהמ"ד שהיה לו אורח חשוב, ואיחל לו כנ"ל. הליצינים שחקו ממנו, שמאמין בדברי איזה אורח עני שבידו להושיע לו. כך שחקו ממנו הליצינים כל השבוע, ויהי ביום השמיני לא הלך עוד לביהמ"ד להתפלל, כי התבייש מאוד מפני הליצים, ונשאר בביתו, לא ארכה השעה באו ודפקו כמה אנשים בפתח ביתו, וכשפתח דלת ביתו אמרו לו האנשים: תיגש לחלון ותראה איך ש"פסח" עומד בחוץ עם כל כליו, שולחן ומיטה וכיוצא, שהפריץ זרקו מבית המזיגה. בעל האכסניא חשב שמשחקים בו כדרכם זה כל השבוע, אמר להם וכי באתם עד לביתי לעשות ממנו ליצנות, נכנסו המה לחדרו, ואחזו בו והעמידו אותו ליד חלון ביתו, אשר משם ראה את הכל ותוכח שאמת בדבריהם. בתוך כך הגיע שליח מאת הפריץ, שהפריץ שלח אחריו שיבוא אליו תיכף ומיד, כך עשה, ושאלו הפריץ האם לא היית אצל איזה ראב"ן? ענה בעל האכסניא בשלילה, ויאמר לו הפריץ, אותי לא תרמה, הנה זה שלושה ימים בא אלי ראב"ן אחד בחלום הלילה, ופוקד ומצווה עלי שאזרוק את "פסח" מבית המזיגה ולהחזירה לך כמקודם, ולא נטיית לבי לכל זאת, יען כי דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, אמנם ידוע שאין דרכי לישון ביום מעולם, והנה באמצע היום הזה נפלה עלי תרדימה, והנה אותו הראב"ן לפני, והזהיר אותי שאקיים דבריו תיכף ומיד, וגם כיבד אותי במכות, והראה לו הפריץ סימני המכות שקיבל מהראב"ן הזה, ואמר לו שלכן זרק את "פסח" תיכף, כי ממכות גם הוא מתיירא, ועתה הנה הוא מבקש שיחזור לבית המזיגה כמקדם.

הרה"ק רבי יעקב יצחק מזידיטשוב זי"ע"א, הנקרא איציקל זידיטשויבער, סיפר שפעם אחד הוא הגיע לעיר נאריעוועו (בגלילות עיר בעלזא) וניגשו אליו בני העיר ושאלו אם הוא הרה"ק ר' נפתלי מליזענסק, נכד בעל ה"נועם אלימלך" יען כי פניו היו נראים כמו אביו הק'. וענה שהוא בנו, אז סיפרו לו בני העיר את הסיפור הבא: פעם הגיע אביך הקדוש ר' נפתלי הנה, וניגש אליו יהודי אחד מבני העיר והזמין שיכנס אליו ושמה יתאכסן, אמר לו אביך שמסכים ליכנס אצלו בשתי תנאים אלו, אחת שיקבוץ בעבורו מנין יהודים לערבית ולקידוש לבנה, ושנית שיכין לו דגים לסעודה שיעשה אחר קידוש לבנה. אמר לו היהודי שמנין יהודים יקבוץ אליו, אך דגים אין בנמצא כאן, ואף נהר שיש בו דגים אין כאן, לכן אי אפשר להמציא דגים לסעודה. והסכים הרה"ק ר' נפתלי אף בתנאי הראשון, והלך עם היהודי לביתו. בתוך כך הגיע גוי מגלילות פרימישלאן. והכריז בשפה יונית "רבי מאן", היינו שיש לו דגים למכור וקנה היהודי הדגים ממנו, לצורך סעודת האורח. כשראה בעל האכסניא שהקב"ה מילא רצון האורח והגיע דגים בעבורו, הבין שבוודאי איננו איש פשוט, נכנס אליו בעל האכסניא והזכיר את עצמו לפניו לישועה, היות ששכר בית המזיגה מן הפריץ על זמן של שלוש שנים, וכעבור הזמן רצה לחדש החוזה שלו עם הפריץ, נודע לו שכבר שכר יהודי אחר בית המזיגה מן הפריץ, ע"י ששילם לו כסף יותר, והפריץ זרקו החוזה ונשאר ללא פרנסה וכבר קראו לדין תורה, והיהודי אינו רוצה לילך עמו ולהתדיין. שאלו הרה"ק ר' נפתלי: ומה שם היהודי הנ"ל, אמר לו: "פסח" שמו. אמר הרה"ק: נו פסח איז דאך נאר אכט טאג! (פסח זה רק שמונה

◇ סיפורים לשביעי של פסח ◇

דלכאורה יפלא מה א"ל הקב"ה מה תצעק אלי, הלא בני ישראל היו אז בסכנה גדולה, הים מלפניהם והמצרים מאחוריהם, ומה יש לו למנהיג ישראל לעשות, אם לא לצעוק אל ה' שיעזרם, ותו מה אמר להם הקב"ה ויסעו הלא הים

עדיין לא נקרע לפניהם? השיב לי הרבי ר' אלימלך על פי מעשה: פעם היה מלך גדול ולו בת יחידה מושלמת, ובנות המדינה קינאו בה וארבוה לנפשה, ותגדל ותנשא לאיש, והנה בא עיתה ללדת, והתקשתה בלדתה עד שהגיעה לידי סכנה, והרופאים נתיאשו מלמצוא מזור לנפשה, והנה בא חכם אחד ואמר לאביה המלך, שהוא יכול ליתן תרופה שתלד בשלום בלי מכשול, אך בטרם כל ביקש שיוציאו כל איש מעליה, זולת הוא ואביה המלך, אחרי שיצאו כולם והיו שניהם לבדם, אמר החכם להמלך שיוציא כרוז המבשר ואומר שלבתו נולד ילד למצ"ט, ושיעבירו את הקול בכל מדינות המלך, והחכם הבטיח לו, שלאחר שיעשה כדבריו, תלד בתו בנקל. מה לא יעשה אב לטובת בתו היחידה, ועל אף תמיהתו כי רבה על רפואה זו, שמע בקולו. וכך הוה, מיד אחר שהוציאו עליה שם טוב, ילדה בת המלך בניקל. כאן ביקש המלך מאת החכם שיפרש לו פשר עצה זו, להקדים ולפרסם הבשורה להם הגיעה מאי, ענה החכם: דע לך אדוני המלך כי לבתך יש הרבה אויבים, ונשים מכשפות עשו בלהטיהן כל מיני כשפים לגרום לה יסורים, ורצו שתמות בעת לדתה, על כן אמרתי להכריז שכבר יצא הולד בריא וחזק, והכל עבר בשלום, כך שתתיאשנה המכשפות ותחדלנה מלעשות כשפיהן נגדה, ואז אכן תלד באין מפריע. סיים הרבי ר' אלימלך את דברו כן היה בעת שעמדו ישראל על הים שעמדו המשטינים והמקטרגים וקטרגו על בני ישראל שאינם ראויים לאותו נס שיקרע לפניהם הים, וטענו הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז, לכן אמר לו השי"ת למשה מה תצעק אלי, הלא ע"ז צעקתך יבינו המקטרגים שעדיין לא נגמר דינם לטוב, וימשיכו לקטרג ביתר שאת, ע"כ מוטב שלא תצעק יותר, אלא דבר אל בני ישראל ויסעו, כאילו כבר נבקע הים, וכשיראו המקטרגים שמשה ציוה לנסוע ולילך לתוך הים, יבינו שכבר נגמר למעלה שיבוא הנס של קריעת ים סוף, ואז יניחו מלקטרג ויתבטלו כל העיכובים, כי אחרי שכבר נגמר ונגזר לטוב שוב אין בכוחם לעכב הישועה, מאז החזיק עצמו מרן מהר"י ז"ע כתלמידו של רבי אלימלך ומספרים שבבואו לעיר ליזענסק פשט את בגדו העליון, (הרעזשוואלקע) כדרך תלמיד אצל רבו, על היות נחשב לתלמיד של רבי ר' אלימלך ז"ע, מסופר שפעם נגלה אליו בחלום למרן מהר"י ואמר לו שמי שלומד בספרו "נועם אלימלך" נחשב לתלמידו!

◇ שירה עד מסירות נפש ◇

הרה"ק רבי מרדכי מלעכוויטש ז"ע אמר: היות שיש עוף אשר מזמר ואומר שירה להקב"ה, עד שנבקע כריסו, ואני מתפלל ואף על פי כן אני בריא, אולם אם כן, מה חשובה תפילותי? עד שפעם אחד הכין את עצמו לתפילה בהכנה גדולה וכשהגיע לשירת הים, מרוב התלהבות נבקע ריאה שלו מחוזק התפילה והרופאים מלעמבערג אמרו נואש, וטען הרה"ק מלעכוויטש להשי"ת וכי רצוני היה שאתפלל רק תפילה אחת כזו, אני רוצה להתפלל עוד, ועזרו השי"ת וחזר לאיתנו, ואח"כ נזדמן שהיה הרה"ק בלעמבערג והיה אצלו המון רב של חסידים, ועבר הדאקטער (רופא) שניסה אז לרפא אותו דרך שם, וראה אנשים רצים ושבים, שאל הדאקטער ריצה זה מה היא? אמרו לו כי הצדיק מלעכוויטש נמצא פה, ותמה הדאקטער ואמר העוד הוא חי, ונשבע כי הוא חי בלא ריאה.

◇ טבילה בערב יו"ט ◇

בשנה האחרונה קודם פטירת הבעש"ט בשנת תק"כ, על הימים האחרונים של חג הפסח בא הרה"ק ר' פנחס מקאריץ זצ"ל, לחוג את החג במעזבוש אצל הבעש"ט ז"ע ומפני ריבוי הגשמים וקלקול הדרכים התאחר מאוד בדרך, עד כי בבואו למעזבוש לא היה לו עוד פנאי לטבול במקוה בערב החג של שביעי של פסח, ואחר התפילה בקבלו פני הבעש"ט ז"ע שאל אותו הבעש"ט: האם היית היום במקוה? השיב ר' פנחס מקאריץ: לא!, או אז נאנח הבעש"ט אנחה מרה ועמוקה, ור' פנחס מקאריץ לא הבין את טעם אנחה זו. ואחרי שעות אחדות אמנם נודע לו כי נגזר על הבעש"ט להסתלק מעוה"ז ולולא היה הוא טובל במקוה כי אז היה יכול לבטל בתפילתו גזר דינו. ולכן הזהיר הרה"ק ר' פנחס מקאריץ לדורות הבאים אחריו להזהר מאוד בטבילה זאת כלומר של ערב שביעי של פסח, ואמר אח"כ כי חיי הבעש"ט היו תלויים בטבילה זאת, וחוב קדוש הוא להיות מזהר מאוד בטבילה זאת.

◇ שירה בלב נשבר ◇

סיפר הרה"ק מצ'עשינוב זצ"ל שפעם אחד בהיות החבראי קדישא אצל רבם הרבי ר' אלימלך בשביעי של פסח, באמצע הלילה נחלש לבו של אחד התלמידים ולא היה לו במה להשיב נפשו, חיפש וחיפש עד שמצא תרנגולת צלויה ואכלו כדי להשיב נפשו. ובבוקר בזמן התפילה התחבא על יד התנור שידע שרבו הקדוש הרבי ר' אלימלך בוודאי ירגיש שהוא אכל את התרנגולת בלילה, ומרוב בושה ישב לו ליד התנור באחד הקרנות, ור' אלימלך הלך ממקומו לכאן ולכאן עד שבא למקום של תלמיד זה ואמר לו שילך אל העמוד להתפלל ואין מסרבים לגדול, והלך והתפלל בלב נשבר מאוד, וכן אמר השירה בהשתפכות הנפש, ואחר התפילה אמר לו רבי ר' אלימלך: אי התפלל התרנגול ויושע ה', ופירושו כך שעל ידי אכילת התרנגולת היה לו לב נשבר מאוד, ממילא התפלל השירה כדבעי.

◇ שירה שלאחר שינה ◇

פ"א כשהיה רבי שמעלקא ז"ע בריחוק מקום מביתו ומעירו הישקו אותו יין ושהיה ראשו כבד עליו, עד שישן מעת לעת שלם, כאשר עמד בתפילה אח"כ היתה התפילה בהתלהבות עצומה כל כך, עד שבהגיעם לשירת הים, הגביהו המתפללים את כנף בגדיהם, כי הרגישו בנפשם איך שעוברים הם זה עתה את הים, לאחר התפילה שאלו התלמידים את רבם: אם כך שלאחר שהרבי נח וישן בכוחו להתפלל במדריגה נעלה זו, ולהליב כל כך את לבות המתפללים איתו, מדוע איפוא אינו ישן בתדירות שינה קבועה של כמה שעות טובות, ענה להם רבי שמעלקא: דעו כי רק מי שאינו ישן ועובד עבודתו בלי הרף כל הימים אז באם אירע שנח פעם אחת והחליף כח, אז יכול להתפלל תפילה כזו, אבל מי שרגיל לישון בכל לילה הרבה שעות, מן הנמנע שיוכל להגיע למעלת תפילה כזו.

◇ דבר אל בני ישראל ויסעו ◇

הגה"ק מהר"י מבעלזא ז"ע התאחר פעם בליל שביעי של פסח להיכנס לעריכת שולחן הטהור, בעת אמירת התורה על השולחן סיפר מרן: קודם שנכנסתי לעריכת השולחן נתנמנמתי, וראיתי את הרבי ר' אלימלך מליזענסק ושאלתי אותו: רבינו אמר שמישיח יבוא בחיי תלמידו והלא כל התלמידים כבר הלכו לעולמם, ענה לי רבי אלימלך: שאל ממני איזה דבר ואשיב לך, ובזה תהיה נחשב כתלמיד, המשיך ואמר שאלתי אותו על ביאור הפסוק מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו,

ביאורי ההג

האם אבותינו במצרים היו עובדי ע"ז

ישראל בחוץ לארץ עובדי ע"ז בטהרה הן (ע"ז ח' ע"א), ואמרו ח"ל (גיטין נ"ו ע"ב) כל המיצר לישראל נעשה ראש, והוא סוד הראש שזכרתי במעלה שלישיית. והענין שישראל היושבים תחת השר הוא וההשפעה יורדת דרך השר ההוא, מ"מ אין דביקותם אלא בראש דכתיב (ויקרא ט"ז ט"ז) השוכן איתם בתוך טומאותם. ואף שהקדושה באה לנו דרך השר ומאירה לנו, אינו דרך התלבשות והתעבות לנו, אלא דרך העברה בעלמא כאור החמה המאירה דרך זכוכית שאינו מתעבה בזכוכית, רק מאירה דרך העברה. ואף זו מפני חטאינו לעבור דרך עכו"ם, מ"מ הוא בטהרה. והנה אח עשו ליעקב והיו בבטן אחד ושאל עשו הזהומא, ואף בגלותא כי יעקב תחת רשות עשו מ"מ מדכך יעקב לבניו שהם בבחינת ראש של עשו, וכן בכל מקום שגלו ישראל נעשה ראש כלומר לישראל, זה היה מצד הזדככות יעקב ובניו, שהם תאומים והזהומא נכנסה בעשו ולא נשארה ביעקב עכ"ק. ובדרכו דרך הקודש אעבורה לפרש כוונת המגיד, מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו. ואם תאמר חלילה שעבדו עבודה זרה בעצם, לא, אלא לפי שהיו בחו"ל ומקבלים השפעה על ידי השר ההוא הוו להו עובדי ע"ז בנקיות. אבל אינו דרך התלבשות והתעבות ח"ו, אלא דרך העברה בעלמא וכמשל שהביא הרב הנ"ל, והוא לך ראייה ברורה ועכשיו קירבנו המקום לעבודתו, דכל כך השתדל בהצלחתו, ואילו ח"ו עבדו עבודה זרה בעצם, היתכן מי שכפר בעיקר יהיה אהוב נאמן, ויכניסהו המלך חדריו להראותו כבוד יקר וסתרי גזיו, אלא ודאי על דרך האמור אם אפשר (עכ"ל).

והג"ר שרון שמעון סרוסי שליט"א, חזר והעיר על זה (שם גליון 42), כי המעיין יראה שאכן דברי הגה"ק ר' יעיש קריספין בהגדה ש"פ "רקיק אחד" עולים בקנה אחד עם דברי הרב קדושת לוי שישראל לא עבדו ע"ז במצרים בכלל, אך מדברי "הלבושי שרד" לר' יעקב אבוחצירא זיע"א, משמע דכן עבדו, רק שעבדו מתוך לחץ ואונס, חו הייתה התשובה לטענה לשר של מצרים הללו עובדי ע"ז והללו ע"ז. וזהו שלא כדברי הקדושת לוי והגאון ר' יעיש קריספין שפירשו שלא עבדו ע"ז כלל.

והאמת שלפי לשון חז"ל "שטופין" (מכילתא), או "להוטין" (ויק"ר), אחר ע"ז, קשה לומר שעשו זאת מדוחק ואונס, וכש"כ לומר שלא עבדו ע"ז כלל. ולכאורה לשון הילקו"ש שעבדו ע"ז מתוך דוחק ואונס, ולשון המכילתא והויק"ר הנ"ל, לא עולים בקנה אחד, וצריך לומר דהם מדרשים חלוקים. ואולי אפשר בס"ד ליישב המדרשים ע"ד תחילתו באונס וסופו ברצון, דהתשובה לשר של מצרים שעע"ז מתוך אונס דוחק קאי על ההתחלה, ואה"נ לבסוף היו שטופין ולהוטין אחר ע"ז, והיה די בזה לבטל הקיטרוג, ואין מחלוקת במדרשי חז"ל.

ומה שטען שדברי הקדושת לוי שכתב שעם ישראל לא עבדו ע"ז ממש במצרים, אלא רק עבדו את הש"ת לא לשמה, מתאים לדרכו בקודש לסנר על ישראל, יש ליישב ע"פ מ"ש בספר עבודת ישראל למגיד מקאזניץ זלה"ה בדרוש לפסח (ד"ה מתחילה ע"ז) היו אבותינו ח"ל: כדי שלא יאמר אדם הואיל והרעותי את מעשי עד הנה אין לי תקנה להתקרב אל ה', אלא אדרבה יתחזק האדם עכ"פ לשוב מהיום, ויאמר בלבו הלא מתחילה ע"ז היו אבותינו, ואעפ"כ קרבנו המקום לעבודתו. עכ"ל.

ואם נאמר שאבותינו לא עבדו ע"ז ממש, מה חיזוק יש לאדם שכן עבד ע"ז, או שאר עבירות חמורות, דיכול לומר אבותי לא עבדו ע"ז ממש, ואני כן, ואין לי תקווה ח"ו. אלא אדרבה נאמר שכן עבדו ע"ז, זה הסנגוריה והכוח לעם ישראל לחזור בתשובה שאם אבותינו יכלו, גם אני יכול, וידעו שאין שום יאוש בעולם כלל. (וע"ע בהגש"פ של הג"ר ראובן מרגליות זצ"ל שהביא רעיון זה מהגש"פ תפארת אי"ש.) ואשמח במי שיכתוב עוד לברא דברי רבינו הקדושת לוי זיע"א ועכ"י אכ"ה.

מאת הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א
מרבני כולל קראלי בני ברק

בהגדה של פסח אומרים, מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו במצרים.

בספה"ק קדושת לוי (פרשת יתרו ד"ה או יאמר אנוכי ה' אלהיך) כתב ח"ל: זה גם כן כוונת בעל האגדה שמתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו במצרים, ובודאי לא יעלה על הדעת חס ושלום שעבדו עבודה זרה ממש, רק שהיו עובדין שלא לשמה, זה נקרא עובדי עבודה זרה מחמת שעובד את עצמו, ולא עובד להבורא ב"ה וכו', ע"ש.

ובגליון מרי"ח ניוחח, היוצא לאור ע"י ידידי הג"ר ריח"מ אבוחצירא שליט"א, (גליון 41) כתב להקשות ע"ז הג"ר שרון שמעון סרוסי שליט"א (מח"ס "חידושי אגדות הש"ס"), דהרי מצינו מקורות רבים לכך שאבותינו במצרים כן עבדו עבודה זרה, ולכאורה זו הסיבה העיקרית שהיו שקועין במ"ט שערי טומאה במצרים, והא לך מקצת מהם: רש"י שמות פרק ב' פסוק ו' "והיה לכם למשמרת וכו'" ולפי שהיו שטופין בעבודת כוכבים אמר להם משכו וקחו לכם, משכו ידכם מעבודת כוכבים וקחו לכם צאן של מקנה. (מכילתא).

ושם במכילתא (פרשה ה') ומפני מה הקדים לקיחתו של פסח לשחיטתו ד' ימים לפי שהיו ישראל שטופין בעבודה זרה במצרים, ועבודה זרה שקולה כנגד כל המצות וכו' ע"ש, ועוד במדרש (ויקרא רבה פרשה כ"ב, ח') על הפסוק "איש איש מבית ישראל אשר ישחט וכו'" (ויקרא י"ז, ג') רבי פנחס בשם רבי לוי וכו' כך לפי שהיו ישראל להוטים אחר עבודת כוכבים במצרים, והיו מביאים קרבניהם לשעירים, דכתיב (שם פסוק ז') ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים וכו' ע"ש.

וידוע עוד המדרש על פסוק "לקחת גוי מקרב גוי" דהשר של מצרים קיטרג הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה, ומדוע נעשה להם נס וכו'.

ועוד ראייה מפסל מיכה שהעבירו אותו בקריעת ים סוף, זה רק טיפה מהים מהראיות שיש שאכן אבותינו היו עובדים עבודה זרה במצרים, ולפי הנ"ל דברי הרב קדושת לוי מוקשים כך נלע"ד וצ"ע.

אכן הג"ר יששכר דוב הופמן שליט"א (מח"ס פת שחרית, וכמראה הקשת, וש"א"ס), כתב להעיר על הנ"ל (בבטאון מרי"ח ניוחח גליון 41) ח"ל: הנה מלבד שדב"ק של הקדושת לוי מתאים לדרכו בקודש להיות הסנגור של עם ישראל. יש ליישב עפ"י מש"כ הגה"ק האביר יעקב זי"ע בהגדש"פ שלו "לבושי שרד" על קטע "ואת לחצנו", ח"ל: ונראה לענינת דעתי דהאי לחץ דוחק אעבודה זרה קאי, שרצו להשרישם בעבודה זרה, שבה לא תהיה להם תקומה חס ושלום, ומרוב לחץ והדוחק היו ישראל עובדים עבודה זרה באונס ובשווג ובדוחק ובטירוף הדעת, וכמו שהשיב הקדוש ברוך הוא לפי כבודו לשר של מצרים, בשעה שרצה להטביע את מצרים [עי' ילקו"ש שמות רמז רל"ד]. ומצינו גם כן מדרש אחר שאמר (פסיקתא רבה ט"ו, ז') בשעה שאמר משה לישראל בחודש זה אתם נגאלים, אמרו לו כל מצרים מלאה מגלולי עבודה זרה שלנו, ואנו נגאלים, אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בעבודה זרה שבידכם, אלא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות שהן עבודה זרה, ובחודש הזה אתם נגאלים. ויש להקשות וכי הקב"ה עבד ניסא לשקרי, שאומר והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בע"ז שלהם, והלא אין חמור יותר מע"ז, אלא ודאי כיון שעבודתה מתוך אונס דוחק וטירוף הדעת לא חשיבא ע"ז. ועל זה דרשו רז"ל (שמור"ר ט"ז, ב') 'משכו ידכם מעבודה זרה, וקחו לכם צאן של מצוה' להורות בא דלא היו עובדים אותה מלב ומנפש חס ושלום, דאם עבדו ע"ז, חרטה ועזיבה מיבעי ליה, דכל דבר התלוי ומשורש בלב צריך חרטה ועזיבה, כמ"ש (משלי כ"ח, י"ג) "ומודה ועחב ירוחם", אלא ודאי משפה ולחוץ היה הדבר בידם בלי נתינת לב כלל, להכי קאמר לנו משכו ידכם, במשיכת ידים סגי כנתינתה כן נטילתה. וכו'. (עכ"ל).

וע"ע להגה"ק רבי יעיש קריספין זי"ע בהגדש"פ שלו "רקיק אחד" שכתב ח"ל: מתחילה עובדי ע"ז. יובן על פי מה שכתב הרב הנ"ל [השל"ה בפירושו "מצה שמורה" ח"ל: המעלה השלישית והיא

כמה זמן היו כל העשרה מכות

ושלושה חדשים שמשנה נחבא מישראל, הרי לך י"ב חודש, והיא הי"ב שאיתא בסדר עולם.

(ג) ולא זכיתי להבין דבריו, ראשית אם רוצה לחדש כך, מה היה צריך לומר "ופליגי אסתם מתניתין" דהמדרש חולק על המשנה, למה צריך לעשות מחלוקת בחינם, הרי גם בסדר עולם איתא "מכות מצרים י"ב חודש, - לקו המצריים עשר מכות כל י"ב חודש" בדיוק כמו המשנה.

וא"כ כמו שהסדר עולם הושה למדרש, וחדש שצריכים להוסיף על המדרש עוד שלושה חודשים שנכסה משה, כך יכולים לומר גם על המשנה, ולהשוות כל הדרשות חז"ל בענין אחד ללא מחלוקת. ולמה להיפה תואר לחלק ולומר, שהסדר עולם ומדרש שיטה אחת, והמשנה שיטה אחרת, הרי כפי שמבואר כאן, אדרבא המשנה והסדר עולם שיטה אחת היא.

ועוד יותר קשה על היפה תואר, שביאר בטוב טעם, איך עבר שנה, בו בזמן שמבואר בסדר עולם ש "ויפץ העם בכל ארץ מצרים, לקושש קש לתבן" הוא אייר, ויצאנו ממצרים בט"ו בניסן, הרי לך שנה, ומצד שני איתא במדרש שהמכות היה כל מכה חודש, זה סתירה ביניהם, ולכן ביאר בטוב טעם, שמשנה נכסה שלושה חודשים, ותשעה חדשים תשעה מכות, ומכת בכורות היה בלי התראה, הרי לך שנה שלימה.

אבל קשה שלא רואים עדיין תירוץ על "משפט המצריים י"ב חודש (לשון המשנה בעדיות), "ומכות מצרים י"ב חודש (לשון סדר עולם), דרך ביאר מהזמן שהשיעבוד נהיה יותר קשה, שפרעה גזר "לא תאספון לתת תבן לעם (שמות ה', ז'), מאז עד שיצאו ממצרים לקח שנה.

אבל לא ביאר היפה תואר, איך רואים שהמצריים לקו שנים עשר חודש, דהרי לשון המשנה והסדר עולם הוא, שהמצריים לקו י"ב חודש.

(ד) והנה קושיא זו קשה לי גם על היעב"ץ (בהגהותיו על סדר עולם רבה פרק ג') שכתב דשליחות משה אל פרעה התחילה בניסן, שנה לפני יציאת מצרים (סדר עולם רבה פרק ה'), ולא התחילו המכות מיד, אלא פרעה הכביד העבודה בתבן, שהה עד שיצא ניסן, והמתין לו עד חודש אייר, בסיון חזר ועשה מופת התנין, ובתמחז אות הדם, ושמשו תשע מכות כסדרן, בתשעה חדשים הנשארם, ומכת בכורות בניסן של שנה הבאה, להשלים י"ב חדשים מכוונים (הובא בימות עולם על סדר עולם רבה, להגאון רבי משה יאיר וינשטוק ז"ל, סדר זמנים ס"ק ה').

היוצא מדברי היעב"ץ שהשנים עשר חודש התחיל בשליחות משה אל פרעה (שמות ה', א' - ה') זה היה ביום האחרון של חודש ניסן, כמו שכתוב (שם ה', ו') "ויצו פרעה ביום ההוא את הנגושים בעם, ואת שוטריו לאמר, לא תאספון לתת תבן לעם, - הם ילכו ויקששו להם תבן".

ולמחרתו יום א' אייר, "ויפץ העם בכל ארץ מצרים לקושש קש לתבן" (שם ה', י"ב), ועל זה דרש בסדר עולם שהוא באייר, ובחודש סיון עשה מופת התנין, בתמחז מכת הדם, וכך בכל חודש מכה אחרת, עד שמכת בכורות היה בניסן, שהוא חודש עשירי מתמחז.

גם על היעב"ץ, קשה קושיא (הנ"ל), שהיעב"ץ הסביר בטוב טעם, איך עבר שנה אחרונה ליהודים שהיו במצרים, אבל עדיין לא מובן איך נענשו המצריים שנה שלימה, דכפי שהיעב"ץ מבאר, התחילו להעניש בחודש תמוז, שאז היה מכת דם, ומחודש תמוז עד ניסן הוא רק עשרה חדשים, ולא שנים עשר חודש.

ולכן קשה על היעב"ץ איך מסביר שהמכות התחילו בחודש תמוז, בתוך דברי הסדר עולם, שסובר כהמשנה (בעדיות), שהמצריים לקו י"ב חודש.

(ה) ולענ"ד הייתי אומר, שבאמת אין שום מחלוקת בין המשנה (בעדיות), להמדרש תנחומא, מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

(א) במדרש תנחומא (פרשת וארא סימן י"ג) וכמה הייתה המכה עושה בהם, רבי יהודה ורבי נחמיה, אחד מהם אומר עשרים וארבעה ימים, היה מתרה בהם, עד שלא תבוא המכה, ושבעה ימים המכה משמשת בהן, שנאמר (שמות ז', כ"ה) וימלא שבעת ימים אחרי הכות ה' את היאור.

והאחד אומר שבעה ימים היה מתרה בהן, ועשרים וארבעה ימים המכה משמשת בהן (וכ"ה במדרש רבה שמות פרשה ט' ס"ק י"ב). והראשונים נקטו ששבוע ימים היה המכה, ושלוש שבועות היה התראה, כן הוא ברש"י (שמות ז', כ"ה) ורבינו בחיי (שם), והוסיף דכן מצינו שיסד ר' אליעזר הקליר בפיוטו (לשחרית יום שמיני של פסח ד"ה מה מועיל רשע בעליו. אמנם הבקי הנפלא הרה"ג ר' שמואל אשכנזי שליט"א, מח"ס אלפא ביתא קדמיתא דשמואל זעירא, הראה לי שפיוט זה חיברו רבי משה ברבי קולנימוס) ירח ימים הוקצב לכל מכה, שלשה חלקים ויעד וחכה, ורביעית שמשנה במכה (עכ"ל).

היוצא מכל זה שהעשרה מכות היה בעשרה חדשים. אבל במשנה (עדיות פרק ב' משנה י') איתא "משפט המצריים שנים עשר חודש".

ובסדר עולם (רבה פרק ג') מבואר מהיכן לומדים זאת, ח"ל: מכות מצרים י"ב חודש, שנאמר (שמות ה', י"ב) "ויפץ העם בכל ארץ מצרים, לקושש קש לתבן", אימתי דרכו של תבן באייר והם יצאו בניסן, לקו המצריים עשר מכות, כל י"ב חודש (עכ"ל).

ולכאורה צריכים לומר שהמדרש חולק על המשנה וסדר עולם, וב' שיטות הם, להמדרש היה זאת בעשרה חדשים, ולמשנה וסדר עולם, היה זאת בשנים עשר חודש.

(ב) שוב ראיתי ביפה תואר (על מדרש רבה שמות פרשה ט' ס"ק י"ב) שכתב להדיא שרבי יהודה ורבי נחמיה שסוברים שכל מכה לקח חודש, פליגי אסתם מתניתין (הנ"ל) "משפט המצריים י"ב חודש (עכ"ל).

והגם שהיפה תואר כתב שרק המדרש חולק על מתניתין בעדיות, אבל בפשטות משמע שהמדרש חולק גם על הסדר עולם, דכפי שביארנו, המשנה והסדר עולם שיטה אחת, דלשון המשנה היא "משפט המצריים שנים עשר חודש" ובסדר עולם איתא "מכות מצרים י"ב חודש - לקו המצריים עשר מכות כל י"ב חודש" (עכ"ל), הרי שלך לפניך, דהמשנה וסדר עולם בשיטה אחת, אבל המדרש שסובר שכל מכה לקח חודש, חולק הן על המשנה והן על סדר עולם.

ולכן נפלא נפלא על יפה תואר (הנ"ל) שעל המשנה כתב להדיא שחולק על המדרש, ואילו את הסדר עולם, משהו שיטתו עם המדרש, דז"ל: שורש דבריהם רבי יהודה ורבי נחמיה, דלכו"ע בכל מכה ומכה היה נמשך זמן חודש, בין התראה והמכה.

והטעם בזה לפי שביאת משה בראשונה הייתה באייר, שהוא זמן שקוששים קש לתבן (כדאיתא בסדר עולם), וס"ל כמאן דאמר (במדרש רבה פרשה י"א ס"ק ב') ששלושה חודשים נכסה מהם, ומכיון שט"ו בניסן נגאלו, נמצא שנמשך זמן ט' המכות כמו ט' חודשים, כי במכת בכורות לא עבר זמן כלל, כי התראה היתה בלילה, וכדכתיב (שמות י"א, ד') "כה אמר ה' כחצות הלילה", ובלילה ההוא יצאו ממצרים, אחרי אשר הוכו הבכורים. ופליגי הסתם מתניתין בעדיות, דאיתא התם "משפט המצריים י"ב חודש (עכ"ל).

ורואים מדברי יפה תואר שהמדרש חולק רק על המשנה, ואילו הסדר עולם סובר כהמדרש, ורוצה לגשר בין המדרש וסדר עולם, דהגם שבמדרש מבואר דהמכות היה תשעה חדשים, צרכים להתאים זאת עם הסדר עולם שסובר י"ב חודש, ולכן חידש היפה תואר שהמדרש סובר שמשנה נכסה מישראל שלושה חודשים, נמצא שגם המדרש סובר שלקח שנה, תשעה חדשים המכות,

ואפשר להעמיס זאת בדברי רש"י על הפסוק (ז', א') "ויאמר ה' אל משה, ראה נתתיך אלקים לפרעה" פירש רש"י שופט ורודה, לרדותו במכות ויסורין (עכ"ל), "מכות" היינו עשרה מכות, ויסורים "שהיה להם יסורי הנפש, כששמעו על המכות שעתידים לבוא עליהם.

(ו) ואפילו הסדר עולם שכתב "לקו המצריים עשר מכות כל י"ב חודש" שלכאורה מוכרחים לומר שהסדר עולם חולק על המדרש תנחומא, כיון שדייק "עשר מכות כל י"ב חודש".

ג"כ אפשר לדחוק ולומר, שאין שום מחלוקת ביניהם, וגם הסדר עולם סובר שהמכות התחילו בחודש תמוז, כמו שביאר היעב"ץ (הנ"ל), דברי הסדר עולם.

רק כוונת הסדר עולם, כיון שהיה למצרים יסורי הנפש מחודש אייר, כשמשה התרה את פרעה בהפגישה הראשונה "הנה אנכי הורג את בנך בכורך" (כנ"ל), שפיר אפשר לומר "לקו המצריים עשר מכות כל י"ב חודש, כיון ששלושה חודשים הראשונים היה להם יסורי הנפש, ושאר החודשים היה להם יסורי הגוף, הצד השווה שבניהם שלקו המצריים עשר מכות כל י"ב חודש.

וב"פרדס יוסף החדש על הגדה של פסח" שיצא זה עתה לאור עולם] לבני הרה"ג רבי גמליאל שליט"א, הוסיף (בסימן שנו"ו) שבמדרש פסיקתא זוטרתא הנקרא לקח טוב (שמות י' כ"ד) מובא שיטה חדשה בענין זה, ח"ל: ויקרא פרעה אל משה. יש אומרים כי משבט התחילו המכות למצריים, לפיכך נקרא שבט למצריים, חשוב עשר מכות לשמונה שבועות, ארבעה בחודש שבט, וארבעה באדר, ושנים בחצי ניסן, ובחמשה עשר בניסן יצאו, כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צור (ישעיה כ"ג ה').

המדרש תנחומא סובר שהעשרה מכות היה במשך עשרה חדשים, וזה התחיל באמת בחודש תמוז, והמשנה (בעדיות) לא פליג על זה, רק המשנה הוסיף לומר, שהמצריים נענשו י"ב חודש, היינו ששלושה חודשים לפני מכת דם, שלח הקב"ה את משה לפרעה, כדכתיב (שמות ד', כ"ב - כ"ג) "ואמרת אל פרעה, כה אמר ה', בני בכורי ישראל, ואומר אליך שלח את בני ועבדני, ותמאן לשלחו, הנה אנכי הורג את בנך בכורך". והסביר רש"י (שם ד', כ"ג) שקאי על מכה אחרונה מכת בכורות, ובה התרהו תחילה, מפני שהיא קשה, - בשר ודם המבקש להתנקם מחבירו, מעלים את דבריו, שלא יבקש הצלה, אבל הקב"ה ישגיב בכוחו (איוב ל"ו, כ"ב), ואין יכולת להמלט מידו, כי אם בשובו איליו, לפיכך הוא מורהו ומתרה בו לשוב (עכ"ל).

רואים שהפגישה הראשונה שפגש משה את פרעה, התרה בו על מכת בכורות, וזה היה שנים עשר חודש לפני יציאתם ממצרים.

ולכן הגם שיסורי הגוף לא היה להם עד מכת דם בחודש תמוז, אבל יסורי הנפש היה להם כבר בחודש אייר, שקבלו התראה "אנכי הורג את בנך בכורך" וגם יסורי הנפש נקרא עינויים.

ולכן שפיר איתא במשנה (עדיות) "משפט המצריים שנים עשר חודש", דהכוונה על מה שקיבלו התראה על מכות בכורות בחודש אייר, ששקולה כנגד כל המכות (רש"י ט', י"ד), כדכתיב (שם) "אני שולח את כל מגפותי אל לבך", והכוונה על מכת בכורות (רש"י שם).

וכיון שמאז היה להם יסורי הנפש ואימה ופחד, שפיר היה משפט המצריים י"ב חודש.

מוסדות קראלי בארה"ק

כולל תורת חיים ♦ בית הוראה ♦ מכון אמונת חיים
בנשיאות כ"ק מרן רבינו שליט"א

זמני בית ההוראה

בחול המועד פסח

הרבנים יענו לשאלות

בין השעות 14.00 - 16.00

בטל. 03-6166598

בין השעות 22.00 - 23.00

בטל. 03-6773168

מערכת "אמונת חיים"

מברכת את

כ"ק מרן רבינו עט"ר שליט"א

כלל אנשי שלומינו ולכל בית ישראל

א פרייליכן כשר'ן פסח

הופיע ויצא לאור ברוב פאר והדר

פרדס יוסף החדש

על הגדה של פסח

להשיג בחנויות הספרים